

Zuzana Stanislavová

Hodnotové aspekty slovenskej literatúry pre deti a mládež v deväťdesiatych rokoch

Zlom spoločenských, ekonomických a politických pomerov na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov spôsobil, že na prahu desaťročia sa slovenská detská literatúra ocitá v stave značnej bezradnosti. V dôsledku radikálnej zmeny ekonomiky zo socialistickej „plánovitej“ na trhovú sa rozpadáva monopol vydávania detských kníh, ktorý držalo vydavateľstvo Mladé letá. K otrasmom a postupnému rozpadu dochádza aj vo sfére knižnej distribúcie, kde začínajú vládnúť zákony trhu a trhovej hodnoty kultúrnych artefaktov, ktorých výrobná cena závratne rastie. K stavu, keď sa detská kniha stala predmetom nakladateľských ziskov, sa navyše pridal aj chvíľkový nekritický obdiv k všetkému západnému, čo tu bolo dlhé roky prohibované, a hyperkritická skepsa voči domácomu ako „totalitárному“ a nehodnotnému.

V súvislosti s týmito a podobnými faktormi bol knižný trh takmer okamžite zaplavený komerčou, triviálnou literatúrou, ktorej vstup na náš knižný trh bol do roku 1989 – pripusťme, že tiež jednostranne – inštitucionálne hatený. Po uvoľnení bariéry sa na takúto produkciu vrhli jednak komerční vydavatelia, jednak čitatelia. Pripomeňme, že tu nešlo len o detských čitateľov, ktorí (ako o tom svedčia knižniční pracovníci) istú dobu absolútne uprednostňovali zábavnú produkciu západnej provenience, ale aj o celé rodičovské generácie odrastené na absencii oddychovej literatúry, a tito rodičia spočiatku častokrát tiež zásobovali deti predovšetkým remeselné dobre urobeným gýčom. Chvíľu sa teda mohlo zdať, že formálne i obsahovo kvalitná detská literatúra neobstojí v konkurencii s agresívou komerciou a detský čitateľ je pre ňu stratený. V priebehu dvoch-troch rokov sa však ukázalo, že detskí čitatelia sa postupne zasýtili tým, čo ich spočiatku ohurovalo vonkajškovou pompéznosťou a exotickosťou cudzieho, donedávna zakázaného ovocia. Začala sa tiež meniť stratégia niektorých vydavateľstiev vo vydávaní detských kníh – mnohé si budujú imidž serióznosti aj kvalitnými titulmi detskej literatúry a v súčasnosti sa odvážnejšie púšťajú i do vydávania rizikovej (lebo trhom ešte neoverenej) pôvodnej tvorby (Mladé letá, Hevi, Buvik, Lienka, H a H, Q 111, Perfekt, Goldpress Publishers a iné). Problémami dnes sú, pravda, nízke náklady a vysoké ceny, v dôsledku čoho sa kvalitné detské knihy nedostanú v dostatočnom množstve ani do knižničnej siete, ani priamo cez knižný trh k detskému čitateľovi.

Vstup západnej kultúry a agresia bezduchej oddychovej literatúry vedie v deväťdesiatych rokoch k živej konfrontácii hodnôt domácej a cudzej provenience. Objavuje sa myšlienka vraciať sa k hodnotám starším¹ a ich „zhodnocovania“, nie „prehodnocovania“, keďže ten druhý termín zaváňa nežiaducou ideologizáciou². Skutočnosť, že v deväťdesiatych rokoch dochádza k návratu starších hodnôt, explicitne vyjadruje bilančný príspevok Petra Holku o slovenskej detskej litera-

¹ Na potrebu návratov k starším hodnotám slovenskej detskej literatúry a k folklóru upozorňujú štúdie: J. Fabuš: Detská literatúra ako alternatíva, Zlatý máj 1992, č. 2; Eva Tučná: S hlúpym Janom do Európy, Bibiana 1994, č. 3.

² V uvedených súvislostiach sa uvažuje v príspevkoch: Ondrej Sliacký: Nie prehodnocovať, ale hodnotiť. Pojubilejný rozhovor s literárnym kritikom a historikom Júliusom Nogem, Zlatý máj 1992, č. 2; Ján Kopál: Cesty k etickým hodnotám, Bibiana 1993, č. 1.

túre za rok 1995, aj nadpísaný titulom Návrat k hodnotám³. Holka v ňom kvituje fakt, že vo vydavateľskej produkcií roka sa objavujú reedície takých titulov pôvodnej slovenskej tvorby, ktoré znamenajú v kontexte slovenskej detskej literatúry trvalú kvalitu. V skutočnosti je však tento stav cnosťou z nûdze, potvrdením toho, že jednoducho niesť dostať dobrej pôvodnej tvorby a musia ju teda suplovať vybrané staršie tituly.

Profil slovenskej literatúry pre deti a mládež v deväťdesiatych rokoch je potom viacvrstvový. Utvárajú ho jednak reedície starších autorov počnúc Podjavorinskou a končiac povedzme Jarunkovou, Glockom, alebo predtým zakázanými autormi Blažkovou, Solivajsovou, Ponickou. S reintegráciou prohibovaných autorov sú však rovnako rozpačité skúsenosti, aké spomínať vo svojom vystúpení Peter Zajac v súvislosti so slovenskou literatúrou pre dospelých. Ďalej je tu tvorba duchovne orientovaných autorov rozličného konfesionálneho a žánrového zamerania a pestrej, zväčša však nie príliš vysokej umeleckej kvality (Eva Nocárová-Pavel Prikryl, Remígia Biskupská, Slávka Chrabáčková, Zuzana Kozičová, Mariana Komorová). U duchovne orientovaných autorov prevažuje nad estetickými zreteľmi pragmatická apelatívnosť. Napokon je tu pôvodná tvorba kontinuitná s vývinovými tendenciami predchádzajúcich desaťročí kryštalizujúca to, čo sa koncom osemdesiatych rokov ešte len v náznakoch ohlasovalo.

Na tomto pozadí sa prvá polovica deväťdesiatych rokov ukazuje ako chudobná na poéziu a pozornejší pohľad na ňu prezradí, že v porovnaní s predchádzajúcimi osemdesiatimi rokmi sa tu mäločo zmenilo. Absolútne prevláda leporelová a riekanková poézia pre najmenších, čo môže súvisieť s komerčnými úspechmi tohto typu kníh. V leporelových riekankách prevláda remeselnosť, konvenčnosť, v mnohých prípadoch (napríklad v tvorbe mimoriadne plodného Štefana Baláka) zarážajúca obsahová a formálna nedbanlivosť, prejavujúca sa kostrbatými, jazykovými nečistotami a klapanciovým rytmom poznamenanými textami, prípadne i priamočiary moralizmus (Jana Haládeková⁴, František Juriga⁵).

Do poézie pre deti nepribudla v deväťdesiatych rokoch nijaká osobnosť, ani sa neobjavili pozoruhodnejšie tvorivé trendy. Jej profil naďalej modeluje už zabehaných koňajúcich tvorba básnikov predchádzajúceho desaťročia, predovšetkým do jazyka posadená poézia Štefana Moravčíka (Kráľ Abecedár, Drevené želiezko, Modré z neba)⁶, poézia imaginatívneho Daniela Heviera, u ktorého zosilnel fenomén čohosi, čo možno nazvať „estetickým utilitarizmom“ (knihy logopedických veršov Hovorníček, verše slúžiace na zvládnutie abecedy Heviho ABC)⁷, a meditatívna, kontemplatívna poézia Milana Rúfusa (Tiché papradie, Lupienky z jabloní, Modlitbičky, Zvieratníček, Nové modlitbičky, Pamätníček)⁸. Dominuje najmä imaginatívno-hravá poézia hevierovsko-moravčíkovského typu (František Rojček, Ondrej Nagaj, Marián Kováčik a iní), ktorá sa však už značne skonvencionalizovala, rovnako ako sa v určitých stereotypoch pohybuje už i poézia samorastlého Milana Rúfusa. Najširší front slovenskej detskej poézie v deväťdesiatych rokoch však tvorí línia koketujúca s tradičnými modelmi básnickej tvorby. Ide o formálne i myšlienkovou konvenčnú, častokrát sterilnú poéziu spravidla autorov druhého alebo tretieho sledu (Jaroslav Rezník, Ladislav Kvasnička, Ľudovít Fuchs, Ružena Čepčeková, Darina Harmanová). Naďalej absentuje

³ Peter Holka: Návrat k hodnotám, Literika, 1996, č. 1.

⁴ Jana Haládeková: Zvieratká žalujú. Bratislava, Alfa 1990.

⁵ František Juriga: Deti, kuriatka a vrana zlodejka. Bratislava, Goldpress 1994.

⁶ Štefan Moravčík: Kráľ Abecedár. Bratislava, Mladé letá 1992; Drevené želiezko. Bratislava, Mladé letá 1992; Modré z neba. Bratislava, Mladé letá 1995.

⁷ Daniel Hevier: Hovorníček. Bratislava, Mladé letá 1992; Heviho ABC. Bratislava, HEVI 1995.

⁸ Milan Rúfus: Tiché papradie. Bratislava, Mladé letá 1990; Lupienky z jabloní. Bratislava, Mladé letá 1993; Modlitbičky. Bratislava, Mladé letá 1992; Zvieratníček. Bratislava, Mladé letá 1994; Nové modlitbičky. Bratislava, Mladé letá 1994; Pamätníček. Bratislava, Mladé letá 1995.

poézia pre dospievajúcich, situáciu ktorej chabo zachraňujú len ojedinelé tituly (Maroš Bančej, Ján Litvák, Jozef Urban: Výstrel z motyky,⁹ Daniel Hevier: Naháňačka áut, Fúzy od čokolády,¹⁰ Štefan Moravčík: Prvý bozk¹¹), knižné vydania textov populárnej piesne alebo básnické výbery z poézie pre dospelých, najnovšie v podaní známych recitátorov (Ladislav Chudík, Štefan Bučko, Eva Kristínová, Juraj Sarvaš).

V poézii pre deti a mládež deväťdesiatych rokov teda cítiť konjunktúru tradičného až konvenčného veršovania, častokrát nielen predfeldekovského typu, ale aj regresívnych návratov do čias dominantnosti didakticko-utilitárnych aspektov nad estetickými. To spolu s konvencionalizáciou aj tak neveľmi výrazných poetických výbojov z osemdesiatych rokov a s faktom absencie mladej talentovanej básnickej generácie vyvoláva dojem stagnácie slovenskej detskej poézie.

V deväťdesiatych rokoch prežívajú renesanciu folklórne žánre, v ich rámci najmä ľudová rozprávka a povesť. V oblasti ľudovej rozprávky prevládajú hodnotou rôznorodé adaptácie a autorské podania klasického rozprávkového dedičstva, z ktorých si vysokú úroveň zachovávajú prerozprávania Dobšínskeho rozprávok Petrom Glockom a Máriou Ďuričkovou a autorské podanie Czambelových rozprávok Ondrejom Sliackym. Títo autori narábajú s prototextom disciplinované, rešpektujú zákonitosti ľudovej rozprávky, zatiaľ čo iným adaptátorom (Kvete Daškovej, Hana Ferkovej, Elene Slobodovej, Alici Suchej) možno vytknúť určité svojvoľnosti vo vzťahu k autenticite a „dokumentárnej“ hodnote ľudovej rozprávky.¹² Okrem autorských podaní a adaptácií klasickej folklórnej rozprávky ožila aj tradícia nových zápisov. V tejto sfére je pozoruhodnou knihou Jána Beňa Starý husár a nočný čert¹³.

Pre povesť deväťdesiatych rokov, ktorá prežíva rozkvet porovnatelný so sedemdesiatimi rokmi, je charakteristická žánrová hybridizácia. Početné regionálne povesti trpia buď nenáležitou kontamináciou rozprávkou (Miroslav Pius: Dobrodružstvá obra zubra,¹⁴ Anna Černochová: Tajomný kočiš¹⁵, František Kreutz: Čriepky z breznianskeho rínsku¹⁶) alebo k holým zápisom (Jozef Melicher: Hontianske povesti)¹⁷. Epickou nedokrvenosťou ba i diskutabilnou pôvodnosťou trpí aj povestová tvorba jedného z najplodnejších autorov tohto žánru Antona Mareca (Zlato pod Kriváňom, Zakliaty hrad v Tatrách, Jánošík, Jánošík...)¹⁸. Historickú povesť a slovanské mýty reprezentujú v deväťdesiatych rokoch predovšetkým knihy Milana Ferka (Staré povesti slovenské, Nové povesti slovenské)¹⁹ a Ivana Hudeca (Báje a mýty starých Slovanov)²⁰. V oboch prípadoch snaha sledovať alebo i vytvárať dokumentárnu hodnotu textu sa utápa vo faktografiu a reflexiu na úkor estetickej zážitkovosti a príbehovej imaginatívnosti.

V oblasti folklórnych žánrov je teda hodnotová úroveň kolísavá. Problematická je najmä situácia vo sfére povesti, kde vládne nejasnosť pojmu tohto žánru. Za povesť sa vydáva všeličo, vytráca

9 Maroš Bančej, Ján Litvák, Jozef Urban: Výstrel z motyky. Bratislava, Mladé letá 1990.

10 Daniel Hevier: Naháňačka áut. Bratislava, HEVI 1993; Fúzy od čokolády. Bratislava, HEVI 1994.

11 Štefan Moravčík: Prvý bozk. Bratislava, Mladé letá 1993.

12 Proti bezbrehosti a neadekvátnosti zásahov upravovateľa do prototextu ostro protestoval Peter Liba v polemicom článku Pán Boh fa ochraňuj, rozprávka, Bibiana 1996, č. 1.

13 Ján Beňo: Starý husár a nočný čert. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1993.

14 Miroslav Pius: Dobrodružstvá obra zubra. Bratislava, H+H 1994.

15 Anna Černochová: Tajomný kočiš. Bratislava, Alfa Press 1995.

16 František Kreutz: Čriepky z breznianskeho rínsku. Banská Bystrica, Tatralen 1993.

17 Jozef Melicher: Hontianske povesti. Martin, Matica slovenská 1996.

18 Anton Marec: Zlato pod Kriváňom. Bratislava, Mladé letá 1991; Zakliaty hrad v Tatrách. Martin, Matica slovenská 1993; Jánošík, Jánošík... Martin, Matica slovenská 1994.

19 Milan Ferko: Staré povesti slovenské. Bratislava, Mladé letá 1990; Nové povesti slovenské. Bratislava, Mladé letá 1994.

20 Ivan Hudec: Báje a mýty starých Slovanov. Bratislava, Slovart 1994.

sa z nej príznačná žánrová magickosť a epická príbehovosť, neúmerne narastá dokumentárna fragmentárnosť. Príčinou môže byť fakt, že povesti sa dnes venujú prevažne autori bez literárnych skúseností, častokrát i bez talentu, ktorí môžu byť sice dobrými odborníkmi v danej oblasti alebo sa v nej aspoň dobre zorientovali, môžu priniesť mnohé nové, originálne látky, nemajú však jasnú predstavu o poetike tohto žánru ani vyhranenú metódu sledujúcu literárnu pôsobivosť textu.

S výnimkou povesti je ostatná historická próza deväťdesiatych rokov vyslovene chudobná, reprezentovaná len štandardnými dielami Nory Baráthovej (životopisný román o Hviezdoslavovi Študent a prózy na pomedzí historickej poviedky a povesti Hviezdy nad Tatrami)²¹, Zuzany Kozičovej (literárne inšpirovaná próza o prvých kresťanoch Beda porazeným)²² alebo dobrodružne ladenou prázou Jozefa Repka z čias Veľkej Moravy Vládca ohňa²³. Kvalitou sa z konvenčného rámca vymyká historicko-legendická novela Alty Vášovej Sviatok neviniatok²⁴, ktorú mladí čitatelia dokážu prečítať ako príbeh s nadčasovým posolstvom o tragickom osude čistej lásky a ľudského porozumenia na pozadí intolerancie a násilia.

V autorskej rozprávke deväťdesiatych rokov sa pomerne viditeľne vyhranilo niekoľko modifikácií. V tej súvislosti je zvlášť nápadný kvantitatívny i kvalitatívny vzostup symbolickej rozprávky, ktorá prehľbuje svoj filozofický plán a na úkor príbehovej línie zvýrazňuje skôr smerovanie k básnivej imaginácii a metafore. Sémantickým posolstvom, zložitosou a vysokou obraznosťou výrazového aparátu sa tieto rozprávky stávajú niekedy pre deti ľahšie dešifrovateľnými. Práve tento typ rozprávky a nie spoločenská próza preniká dnes však najhlbšie a esteticky najpôsobivejšie do problematiky etiky a humanity súčasného sveta. Fantazijný prvok popri všedno-civilnom, nonsens i nadsádzka nie sú cudzie ani symbolickej rozprávke, predsa len však býva svojou tonalitou vážnejšia, provokujúc skôr k zamysleniu a rozmýšľaniu než k zábave. K takému typu rozprávok patria diela Jána Uličianskeho (Snehuliacke ostrov, Máme Emu)²⁵, Jána Milčáka (Rozprávka o Marianke, Chlapec Lampášik)²⁶, Daniely Šilanovej-Hivešovej (Chlapec s čajkou – Zuzankine motýle, v istom zmysle aj Vtáčatko Koráločka)²⁷, Daniela Pastirčáka (Damianova rieka)²⁸, Renáty Turanovej (Rozprávky z Kráľovstva rýchlych koní)²⁹, Karola Péma (Malá víla)³⁰. Tento typ rozprávky len zriedkavo zlyháva umelecky, ako sa to prihodilo v alegorických rozprávkach Jána Beňu (Ako sa zajac nestal starostom, Lietajúci slimák)³¹, alebo v prázach Dagmar Slovákovej (Rozprávky z najmenšieho domčeka)³².

Tradičnejším, v minulých desaťročiach azda najhojnnejšie zastúpeným typom autorskej rozprávky je jej parodicko-nonsensová a animovaná modifikácia so spravidla humorným nábojom. V deväťdesiatych rokoch ju na dobrej úrovni reprezentujú rozprávky Daniela Heviera (Aladár a Baltazár na kolotoči, Nám sa ešte nechce spať, Nám sa už zase nechce spať)³³, rozprávky Jozefa

21 Nora Baráthová: Študent. Bratislava, Mladé letá 1991; Hviezdy nad Tatrami. Kežmarok, Mikuláš Lipták 1995.

22 Zuzana Kozičová: Beda porazeným. Námestovo, Nádej 1993.

23 Jozef Repko: Vládca ohňa. Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1993.

24 Alita Vášová: Sviatok neviniatok. Bratislava, Alfa 1992.

25 Ján Uličianský: Snehuliacke ostrov. Bratislava, Mladé letá 1990; Máme Emu. Bratislava, Buvik 1993.

26 Ján Milčák: Rozprávka o Marianke. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1990; Chlapec Lampášik. Levoča, Modrý Peter 1996.

27 Daniela Šilanová-Hivešová: Chlapec s čajkou – Zuzankine motýle. Bratislava, Goldpress Publishers 1994; Vtáčatko Koráločka. Bratislava, Goldpress Publishers 1996.

28 Daniel Pastirčák: Damianova rieka. Bratislava, AF 1994.

29 Renáta Turanova: Rozprávky z Kráľovstva rýchlych koní. Bratislava, Interpond 1994.

30 Karol Péma: Malá víla. Bratislava, Genesis 1991.

31 Ján Beňo: Ako sa zajac nestal starostom. Martin, Osveta 1993; Lietajúci slimák. Bratislava, Arkus 1995.

32 Dagmar Slováková: Rozprávky z najmenšieho domčeka. Bratislava, Mladé letá 1995.

33 Daniel Hevier: Aladár a Baltazár na kolotoči. Bratislava, Mladé letá 1990; Nám sa ešte nechce spať. Bratislava, Mladé letá

Urbana (Dobrodružstvá vránky Hanky)³⁴, „rozprávková detektívka“ Jozefa Repku (Kto odhodil pampúšik?)³⁵, rozprávky Zuzany Zemaníkovej, „strigônska“ trilógia Júliusa Balcu (Strigôňove Vianoce, Strigôňove prázdniny, Strigôňov rok)³⁶, v ktorej sa autor prepracúva k tak troška „rabelaisovskej“ groteske súčasného sveta. Väčšina produkcie tohto typu rozprávok má však len štandardnú úroveň, ako napríklad motivicky prekombinované, kalambúrmi, gagmi a digresiami preťažené rozprávky Andreja Ferku (O troch nezbedkoch)³⁷, rozprávkové texty Alojza Nociara (Rozprávky zo žltého úľa)³⁸, Eleny Dzurillovej (Bambuľkine príhody)³⁹, Alžbety Verešpejovej (Trio Kotkodák)⁴⁰ a mnohé iné.

Vo sfére modernej rozprávky máme napokon do činenia aj so žánrovo hybridnými textami, pohybujúcimi sa na rozhraní rozprávkovej fantastiky a detského realistického príbehu. Tento typ prózy má svoju dobre rozvinutú tradíciu, ale kladie tvorcovi nástrahy v podobe funkčnosti spojenia roviny reálneho a vymysleného. V minulom desaťročí mala takáto próza dôstojných reprezentantov (Šrámková, Morig, Kováč, Uličiansky a iní), v deväťdesiatych rokoch však nadobudla len štandardnú úroveň – možno aj preto, lebo vychádza spod pera druhoradých autorov, u ktorých spojenie reality a fantastiky nie je ani tak výsledkom premysleného tvorivého zámeru, ako skôr tvorivej bezradnosti (Jozef Kráľ, Maroš Parajka, Štefan Balák, František Piják).

Pomerne rozpačitá situácia zavládla v deväťdesiatych rokoch v spoločenskej próze, a to tak v príbehoch s tematikou súčasného života detí, ako aj s téhou minulosti. Pritom najmä vstup prózy zo života dospievajúcich do desaťročia bol vcelku sľubný a nadväzoval na tendencie, ktoré sa začali ukazovať ku koncu osemdesiatych rokov v prízach Dušeka, Vášovej, Glocku, Holku: na odvahu hovoriť o aktuálnych, mnohokrát delikátnych problémoch dospievania bez falošného pokrytieva, prudérie a zahmlievania. K najlepším titulom v tomto smere patria v deväťdesiatych rokoch prózy Petra Holku (Prekážkar v džínsach, Normálny evok)⁴¹, Petra Glocku (Robinson a dedo Milionár)⁴², Dušana Dušeka (Rodina z jedného kolena)⁴³. Tradičnejší je vo svojich modelových poviedkach zameraných na etiku ľudských postojov Rudolf Dobiaš (Motýľ v škrupine)⁴⁴ a len štandardnú úroveň má próza Kláry Jarunkovej Nízka oblačnosť⁴⁵ o morálnom stave dnešnej rodiny. Nepočetné ďalšie prózy o dospievaniu nepresiahli hranicu šedivého priemeru a konvenčnosti (Irena Gálová: Deň otvorených očí⁴⁶, Nora Baráthová: Plavovlasé hviezdy⁴⁷, Ján Fekete: Pastier padajúcich hviezd⁴⁸, Juraj Takáč: Kaskadéri v hmle⁴⁹, Mariana Komorová: Milión krokov do bezpečia⁵⁰ a iné).

³⁴ 1990; Nám sa už zase nechce spať. Bratislava, Buvík 1995.

³⁵ Jozef Urban: Dobrodružstvá vránky Hanky. Bratislava, Lienka 1995.

³⁶ Jozef Repko: Kto odhodil pampúšik? Bratislava, Mladé letá 1990.

³⁷ Július Balco: Strigôňove Vianoce. Bratislava, Mladé letá 1992; Strigôňove prázdniny. Bratislava, HEVI 1994; Strigôňov rok. Slovenské pohľady 1995, č. 7-8.

³⁸ Andrej Ferko: O troch nezbedkoch. Bratislava, Alfa 1993.

³⁹ Alojz Nociar: Rozprávky zo žltého úľa. Bratislava, Mladé letá 1990.

⁴⁰ Elena Dzurillová: Bambuľkine príhody. Bratislava, Mladé letá 1995.

⁴¹ Alžbeta Verešpejová: Trio Kotkodák. Prešov, Art Press 1993.

⁴² Peter Holka: Prekážkar v džínsach. Bratislava, Mladé letá 1990; Normálny evok. Bratislava, Fortuna Print 1993.

⁴³ Peter Glocko: Robinson a dedo Milionár. Bratislava, Mladé letá 1990.

⁴⁴ Dušan Dušek: Rodina z jedného kolena. Bratislava, Mladé letá 1991.

⁴⁵ Rudolf Dobiaš: Motýľ v škrupine. Bratislava, Mladé letá 1990.

⁴⁶ Klára Jarunková: Nízka oblačnosť. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1993.

⁴⁷ Irena Gálová: Deň otvorených očí. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1991.

⁴⁸ Nora Baráthová: Plavovlasé hviezdy. Martin, Osveta 1992.

⁴⁹ Ján Fekete: Pastier padajúcich hviezd. Martin, Osveta 1993.

⁵⁰ Juraj Takáč: Kaskadéri v hmle. Bratislava, Mladé letá 1991.

V deväťdesiatych rokoch sa mimoriadne zaktivizovala línia príbehov vychádzajúcich z návratu do detstva. Práve tátu línia spoločenskej prózy určuje súčasnú podobu tohto žánrovo-tematického podsystému, takže súčasná spoločenská próza pre deti a mládež má ako celok nápadne autobiografizujúci charakter. Knihy návratov majú však rozličnú literárnu a hodnotovú úroveň. Mnohé sú literárne temer netransformovanými autobiografickými záznamami o detstve a dospievaní (Ján Rakytká: *Detstvo ako sen*⁵¹, Jozef Mikloško: *Prísne tajné. Ako sme boli malí*⁵²). V iných sa literárna transformácia kríži s prílišným dôrazom na dokumentárnu popisnosť (Dušan Kraus: *Dom na predmestí, Posledná pošta Ábelová*⁵³), alebo dospieva do realisticko-deskriptívnej polohy (Štefan Horský: *Obluda na koľajniciach*⁵⁴). Medzi najvydarenejšie, hoci priemer neveľmi presahujúce, návraty do vlastného detstva patrí kniha Miroslava Piusa (*Chlapec na bielom koni*)⁵⁵ a humoresky Andreja Reinera (*Dedko, babka a ja, Ako sme žili s duchmi*)⁵⁶.

Lepšia situácia nevládne ani v príbehoch o deťoch pre malých čitateľov. K najlepším prízam tu patria tie, v ktorých na výslednom obraze participuje básnová imaginácia (Dana Podracká: *Nezabudni na vílu*)⁵⁷, symbolika a metaforika (Alta Vássová: *Pán Puch*)⁵⁸, alebo autorská mystifikácia (Tatjana Lehenová: *Je Miška myška?*)⁵⁹. Príslubom je detský debut Jany Bodnárovej *Roztrhnuté korálky*⁶⁰, humorné príbehy Zuzany Zemaníkové *Ked' sme boli veľké*⁶¹, standardne dobrú úroveň má kniha Petra Glocka *Lietajúci klobúk*⁶², ale len konvenčná je kniha Pavly Kováčovej (*Zajko Belko a panelák*)⁶³ alebo debut Luby Hajkovej *Nikto ma nemá rád*⁶⁴ a viaceré iné prízby.

Globálne možno konštatovať, že spoločenská próza zo života detí nepatrí v deväťdesiatych rokoch medzi dominujúce žánrové oblasti. Pohybuje sa zväčša v kruhu autobiografizmu a konvenčionalizovaných postupov a problémov. Len celkom výnimcoľne umelecky presvedčivo reaguje na psychologické, sociálne, sociologické problémy, v akých sa ocitlo dieťa a detstvo v rozháraných a komplikovaných sociálno-ekonomickejch súradniciach tohto desaťročia. Okolo polovice deväťdesiatych rokov sa pôvodná tvorba tohto žánrového zamerania, ktorá oddávna bývala uholným kameňom hodnotovej a žánrovej stavby detskej literatúry, takmer vytráca. Môže to svedčiť o všeličom: o neúnosnom ošúchaní konvenčných námetov a váhavosti siahnuť po nových, ktoré prináša táto doba, o bezradnosti autorských generácií, kde chýbajú mladé tvorivé sily, o nedostatku chuti i talentu popasovať sa s neľahkou téhou.

V trendoch z osiemdesiatych rokov pokračuje v deväťdesiatych rokoch dobrodružná a vedecko-fantastická próza pre mládež, ktorá nikdy nebývala zvlášť zaľudneným žánrovým územím našej literatúry. Aj naďalej je chudobná a nevýrazná dobrodružná literatúra, či už v podobe detskej detektívky (Jela Mlčochová, František Juriga), historického variantu (Štefan Konkol), alebo pa-

50 Mariana Komorová: *Milión krokov do bezpečia*. Bratislava, Vydavateľstvo SSS 1994.

51 Ján Rakytká: *Detstvo ako sen*. Praha, ESCO 1994.

52 Jozef Mikloško: *Prísne tajné. Ako sme boli malí*. Bratislava, Daco 1994.

53 Dušan Kraus: *Dom na predmestí*. Bratislava, Ars Stigmy 1992; *Posledná pošta Ábelová*. Bratislava, Goldpress Publishers 1994.

54 Štefan Horský: *Obluda na koľajniciach*. Bratislava, Print Servis 1993.

55 Miroslav Pius: *Chlapec na bielom koni*. Bratislava, H+H 1995.

56 Andrej Reiner: *Dedko, babka a ja*. Bratislava, Ars Stigmy 1992; *Ako sme žili s duchmi*. Bratislava, Ars Stigmy 1994.

57 Dana Podracká: *Nezabudni na vílu*. Bratislava, Mladé letá 1991.

58 Alta Vássová: *Pán Puch*. Bratislava, Mladé letá 1991.

59 Tatjana Lehenová: *Je Miška myška?* Bratislava, NOI 1991.

60 Jana Bodnárová: *Roztrhnuté korálky*. Bratislava, Mladé letá 1995.

61 Zuzana Zemaníková: *Ked' sme boli veľké*. Bratislava, H+H 1996.

62 Peter Glocko: *Lietajúci klobúk*. Bratislava, Mladé letá 1992.

63 Pavla Kováčová: *Zajko Belko a panelák*. Bratislava, Mladé letá 1990.

64 Luba Hajklová: *Nikto ma nemá rád*. Bratislava, H+H 1994.

rodického spracovania s použitím postmodernistických techník (Václav Pankovčín: Mamut v chladničke)⁶⁵. Lepšie sa darí vedeckej fantastike, ale v podstate tiež len na úrovni nenáročného dobrodružného variantu (Jozef Žarnay, Peter Stoličný, Jozef Repko, Juraj Takáč). Len poviedkový súbor Jána Feketeho Safari na podkovovitých⁶⁶ zachraňuje existenciu náročnejšej, filozoficky orientovanej science-fiction.

Nateraz sa teda ukazuje, že deväťdesiate roky, akokoľvek nie sú v slovenskej detskej literatúre chudobné na pôvodnú tvorbu, neposkytujú prílišné dôvody na optimizmus. Z hľadiska generáčného rozloženia sú predbežne niet náznaku, že by do detskej literatúry vstupovala výrazná mladá generácia autorov, hoci debutantov nie je málo. Zdá sa však, že s výnimkou podaktorých (Balca, Bodnárovej, Péma, Lehenovej, Šilanovej-Hivešovej, Pastirčáka, Klimáčka a podaktorých iných) sa chystajú rozmnožovať skôr literatúru druhého a ďalšieho sledu, než sféru literárnych hodnôt. Vo všeobecnosti nie ani zreteľnejších signálov razantnejšieho inovovania konvencionalizovaných poetík a postupov. Hodnotová hladina pôvodnej slovenskej tvorby pre deti a mládež je teda značne niveličovaná. Nadstandardnú úroveň udržiava len pári autorov v oblasti autorskej rozprávky a príbehov o deťoch, a práve v týchto prípadoch sa významne stiera delimitačná čiara striktne deliacia literatúru na „takú pre dospelých“ a „takú pre deti“.

65 Václav Pankovčín: Mamut v chladničke. Bratislava, Mladé letá 1992.

66 Ján Fekete: Safari na podkovovitých. Bratislava, Mladé letá 1990.